SET-4

Series GBM

कोड नं. **22**
Code No.

रोल नं.
Roll No.

परीक्षार्थी कोड को उत्तर-पुस्तिका के मुख-पृष्ठ पर अवश्य लिखें ।
Candidates must write the Code on the title page of the answer-book.

- कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित पृष्ठ **15** हैं ।
- प्रश्न-पत्र में दाहिने हाथ की ओर दिए गए कोड नम्बर को छात्र उत्तर-पुस्तिका के मुख-पृष्ठ पर लिखें ।
- कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में **16** प्रश्न हैं ।
- **कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें ।**
- इस प्रश्न-पत्र को पढ़ने के लिए 15 मिनट का समय दिया गया है । प्रश्न-पत्र का वितरण पूर्वाह्न में 10.15 बजे किया जाएगा । 10.15 बजे से 10.30 बजे तक छात्र केवल प्रश्न-पत्र को पढ़ेंगे और इस अवधि के दौरान वे उत्तर-पुस्तिका पर कोई उत्तर नहीं लिखेंगे ।
- Please check that this question paper contains **15** printed pages.
- Code number given on the right hand side of the question paper should be written on the title page of the answer-book by the candidate.
- Please check that this question paper contains **16** questions.
- **Please write down the Serial Number of the question before attempting it.**
- 15 minute time has been allotted to read this question paper. The question paper will be distributed at 10.15 a.m. From 10.15 a.m. to 10.30 a.m., the students will read the question paper only and will not write any answer on the answer-book during this period.

संस्कृतम् (केन्द्रिकम्)

SANSKRIT (Core)

समय : होरात्रयम् | *पूर्णाङ्काः : 100*

निर्धारित समय : 3 घण्टे | *अधिकतम अंक : 100*

Time allowed : 3 hours | *Maximum Marks : 100*

निर्देशाः :

सङ्केताभावे सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि, संस्कृतेनैव लेखनीयानि ।

जहाँ स्पष्ट संकेत नहीं हैं, वहाँ उत्तर संस्कृत में ही दीजिए ।

Answer the questions in Sanskrit only unless stated otherwise.

*अस्मिन् प्रश्नपत्रे **चत्वारः** खण्डाः सन्ति ।*

*इस प्रश्न-पत्र में **चार** खण्ड हैं ।*

*There are **four** sections in this question paper.*

खण्डः क	अपठितांश – अवबोधनम् (अपठितांश – अवबोधन)	10 अङ्काः
SECTION A	(Unseen Reading Comprehension)	
खण्डः ख	संस्कृतेन रचनात्मककार्यम् (संस्कृत रचनात्मक कार्य)	15 अङ्काः
SECTION B	(Sanskrit Writing Skills)	
खण्डः ग	अनुप्रयुक्तव्याकरणम् (अनुप्रयुक्त व्याकरण)	30 अङ्काः
SECTION C	(Applied Grammar)	
खण्डः घ	भाग I – पठितांश – अवबोधनम् (पठितांश – अवबोधन)	35 अङ्काः
SECTION D	PART I – Reading Comprehension	
	भाग II – सामान्यः संस्कृतसाहित्यपरिचयः (सामान्य संस्कृत साहित्य परिचय)	10 अङ्काः
	PART II – General Introduction to Sanskrit Literature	

खण्डः क (SECTION A)
अपठितांश – अवबोधनम्
अपठितांश – अवबोधन
Unseen Reading Comprehension

10 अङ्काः

1. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्त-प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत ।

निम्नलिखित गद्यांश को पढ़कर दिए गए प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में दीजिए ।

Read the following passage and answer the given questions in Sanskrit.

गद्यांशः

अद्यत्वे विश्वस्य समक्षं पर्यावरणदूषणरूपिणी एका नूतनसमस्या समागता अस्ति । स्वच्छं पर्यावरणं तु अस्माकं जीवनस्य आधारः भवति । प्रत्येकं प्राणी श्वसनक्रियामाध्यमेन आक्सीजन-नामकं प्राणवायुं गृह्णाति, कार्बनडाइआक्साइड – इति नामकं दूषितं वायुं च बहिः विसृजति । अनयोः मध्ये संतुलनम् आवश्यकम् । वृक्षाः, वनस्पतयः, वनानि च पर्यावरणसंरक्षणाय महद् योगदानं कुर्वन्ति । परं यथा-यथा औद्योगिकी प्रगतिः प्रवर्धिता, ग्रामाणां स्थाने महानगराणि विकसितानि तथा-तथा अस्माकं वनानि विनष्टानि । एतदतिरिक्तं पैट्रोल-डीज़लेति इन्धनस्य अत्यधिकम् उपयोगः अपि पर्यावरणं दूषयति । विषाक्तवातिप्रयोगकारणात् 'ओज़ोन' इति पर्यावरणरक्षकावरणेऽपि छिद्रः संजातः । अत एव पाश्चात्त्यदेशाः साम्प्रतं पर्यावरणं संरक्षितुं जागरूकाः संजाताः । भारतसदृशैः विकासशीलदेशैः पर्यावरण-संरक्षायै बहवः उपायाः समाचरणीयाः । यदि पर्यावरणं स्वच्छं स्वस्थं च भविष्यति, तदैव अस्माकं जीवनमपि सुरक्षितं स्थास्यति ।।

प्रश्नाः

(अ) एकपदेन उत्तरत ।

एक शब्द में उत्तर दीजिए ।

Answer in one word. $\frac{1}{2} \times 4 = 2$

(i) कीदृशं पर्यावरणं जीवनस्य आधारः ?

(ii) प्रत्येकं प्राणी प्राणवायुं कथं गृह्णाति ?

(iii) 'ओज़ोन' इति आवरणे किं संजातम् ?

(iv) साम्प्रतं के जागरूकाः संजाताः ?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत ।

पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।

Answer in a complete sentence. $1 \times 2 = 2$

(i) अस्माकं वनानि कथं विनष्टानि ?

(ii) 'ओज़ोन' इत्यावरणे कुतः छिद्रः संजातः ?

(स) यथानिर्देशम् उत्तरत ।
निर्देशानुसार उत्तर दीजिए ।
Answer as directed. *1×4=4*

(i) 'गृह्णाति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?

(ii) 'वायुम्' इत्यस्य विशेषणं किम् ?

(iii) 'जगत:' इत्यस्य स्थाने किं पर्यायपदं प्रयुक्तम् ?

(iv) 'जीवनम्' इत्यस्य विलोमपदं किम् ?

(द) अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत ।
इस अनुच्छेद के लिए उपयुक्त शीर्षक संस्कृत में लिखिए ।
Write a suitable title for this passage in Sanskrit. *2*

खण्डः ख (SECTION B)
संस्कृतेन रचनात्मककार्यम्
संस्कृत रचनात्मक कार्य
Sanskrit Writing Skills

15 अङ्काः

2. भवान् चिकनगुनिया-रोगेण ग्रस्त: संजात: । अत: दशदिवसात्मकावकाशप्रदानाय प्रधानाध्यापकं प्रति प्रेषिते प्रार्थनापत्रे मञ्जूषात: पदानि चित्वा रिक्तस्थानानि सम्पूर्य पत्रं पुन: लिखत ।
आप चिकनगुनिया रोग से ग्रस्त हो गए हैं । अत: दस दिनों के अवकाश के लिए प्रधानाचार्य को लिखे प्रार्थना-पत्र में मञ्जूषा के पदों की सहायता से रिक्त स्थानों की पूर्ति कर पत्र को पुन: लिखिए ।
You are in the grip of Chikanguniya. In an application to the Principal for 10 days leave, fill in the blanks with the help of the words given in the box and rewrite the same. $\frac{1}{2} \times 10 = 5$

सेवायाम्,

दिनाङ्क: _______ ।

श्रीमन्त: प्रधानाचार्यमहोदया:,

सर्वोदय विद्यालय:,

(i) _________ ।

मान्या: !

(ii) __________ निवेद्यते यद् अहं (iii) _________ तीव्रज्वरेण (iv) __________ संजात: । मम प्रत्येकम् अङ्गे (v) __________ जायते । चिकित्सक: मां (vi) __________

अवादीत् यत् चिकनगुनिया-इति रोग: माम् आक्रान्तवान्, (vii) __________ यावच्च मया पूर्णरूपेण विश्राम: (viii) __________ । कृपया मम स्थितिं वीक्ष्य मह्यं दशदिवसात्मकस्य (ix) __________ प्रदानेन (x) __________ माम् इति धन्यवादपूर्वकं निवेदयति,

भवताम् आज्ञाकारी शिष्य:

नचिकेता: (कक्षा-द्वादशी)

अनुक्रमाङ्क: (18) ।

मञ्जूषा

अनुगृह्णन्तु, नवदिल्ली, अवकाशस्य, सविनयम्, करणीय:, विगतशनिवासरत:, दशदिवसान्, ग्रस्त:, परीक्ष्य, पीडा ।

3. मञ्जूषाप्रदत्तशब्दानां सहायतया अधोलिखितायां लघुकथायां रिक्तस्थानानि पूरयित्वा कथां पुनः लिखत ।

मञ्जूषा में दिए गए शब्दों की सहायता से निम्नलिखित लघुकथा में रिक्त स्थानों की पूर्ति कर कथा को पुनः लिखिए ।

Fill in the blanks of the following short story with the help of the words given in the box below and rewrite the same. $\frac{1}{2} \times 10=5$

कथा

"एकदा (i) __________ सिद्धार्थ: मनोविनोदार्थम् (ii) __________ गत: । सहसा तेन क्रन्दनध्वनि: (iii) __________ । तदा स दृष्टवान् यत् (iv) __________ विद्ध: कश्चन हंस: भूमौ निपतित: वर्तते । सिद्धार्थ: तत्कालं तस्मात् (v) __________ निष्कास्य व्रणितस्य हंसस्य शुश्रूषाम् (vi) __________ । अत्रान्तरे सिद्धार्थस्य परिवारसदस्य: देवदत्त: तत्र समागत: । सिद्धार्थस्य हस्ते (vii) __________ अवलोक्य स: अवादीत् – 'सिद्धार्थ ! एष: मम हंस: । मह्यं (viii) __________ ।' सिद्धार्थ: अवोचत् – 'अहं न दास्यामि । मया अस्य (ix) __________ रक्षिता: ।' तत: तयोर्मध्ये विवाद: संजात: । राजसभायां निर्णयं कुर्वता (x) __________ आदिष्टं 'यत् यस्य पार्श्वे अयं हंस: गमिष्यति, हंस: तस्यैव भविष्यति ।'

मञ्जूषा

राज्ञा, राजकुमार:, प्राणा:, उद्यानम्, देहि, बाणेन, हंसम्, बाणम्, अकरोत्, श्रुत: ।

4. मञ्जूषायां लिखितपदानां साहाय्येन **पञ्चभिः**संस्कृतवाक्यैः "आतङ्कवादः" इति विषयम् अधिकृत्य वर्णनं कुरुत ।

मञ्जूषा में लिखित पदों की सहायता से "आतंकवाद" विषय का वर्णन **पाँच** संस्कृत वाक्यों में कीजिए ।

With the help of the words given in the box below write on "Terrorism (आतङ्कवादः)" in Sanskrit in **five** sentences. *1×5=5*

मञ्जूषा

विश्वस्य, समक्षम्, समस्या, आतंकवादः, स्वार्थपरायणाः, अबोधबालकाः, स्त्रियः, आत्मघातिनः, प्रहारः, उड़ी-आक्रमणम्, वीरगतिम्, रक्तपातः, हिंसामार्गेण, न ।

खण्डः ग (SECTION C)

अनुप्रयुक्तव्याकरणम्

अनुप्रयुक्त व्याकरण

Applied Grammar

30 अङ्काः

5. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां सन्धिच्छेदं कुरुत ।

निम्नलिखित वाक्यों में रेखांकित पदों का सन्धि-विच्छेद कीजिए ।

Disjoin Sandhis in the underlined words of the following sentences. *1×6=6*

(i) ऋषयो हि आप्तकामाः ।

(ii) सर्वाणि भूतान्यात्मनि ।

(iii) कृतप्रयत्नोऽपि न जीवति ।

(iv) अशक्तैर्बलिनः ।

(v) लोभश्चेद् ।

(vi) परैरपि कृतम् ।

6. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितसमस्तपदानां विग्रहा: लेख्या: ।
निम्नलिखित वाक्यों में रेखांकित समस्त-पदों के विग्रह लिखिए ।
Expound the underlined words of the following sentences. *1×6=6*

(i) सदयं हृदयम् ।

(ii) कुण्डलम् आखण्डलदिश: ।

(iii) दीपक: ब्रह्माण्डभाण्डस्य ।

(iv) क: जीवितुकाम: देवस्य शासनम् अतिवर्तेत ?

(v) बहुमत्स्य: अयं ह्रद: ।

(vi) निघर्षणच्छेदनतापताडनै: स्वर्णं परीक्ष्यते ।

7. अधोलिखितेषु वाक्येषु कोष्ठकान्तर्गत-प्रकृतिप्रत्ययौ योजयित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत ।
निम्नलिखित वाक्यों में कोष्ठक के अन्तर्गत प्रकृति के साथ निर्दिष्ट प्रत्यय को जोड़कर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए ।
Fill in the blanks in the following sentences by adding suffixes to the roots and words given in the brackets. *1×8=8*

(i) सूचनापट्टे __________ अस्ति । (वि + ज्ञा + क्तिन्)

(ii) सा उपत्यकां __________ सिन्धुनदी अस्ति । (वि + भज् + शतृ + स्त्री.)

(iii) छात्रा: लेहनगरं __________ । (प्र + या + क्त)

(iv) एष: __________ मणि: आकाशमण्डलस्य । (भग + मतुप्)

(v) सूर्यं परित: पृथिवी भ्रमतीति __________ मन्यते । (विज्ञान + ठक्)

(vi) आलस्यं __________ महापुरुषाणां समीपं गच्छत । (त्यज् + क्त्वा)

(vii) राज्ञा सदैव प्रजानां रक्षणं __________ । (कृ + तव्यत्)

(viii) यदि कार्ये बाधा न स्यात् तर्हि आर्यं __________ इच्छामि । (दृश् + तुमुन्)

8. अधोलिखितेषु वाक्येषु कर्तृक्रियापदयोः अन्वितिः क्रियताम् ।

निम्नलिखित वाक्यों में कर्ता एवं क्रिया पदों की अन्विति कीजिए ।

Write the suitable verbs according to the subject in the following sentences. *1×5=5*

(i) अयमेव अहोरात्रं __________ । (जनयसि/जनयति)

(ii) अयं प्रासादः । शनैः __________ देवः । (आरोहतु/आरोहन्तु)

(iii) उच्चैः विहस्य यद्भविष्यः __________ । (उवाच/ऊचुः)

(iv) किं यूयं प्रक्षेपकमाध्यमेन द्रष्टुम् __________ ? (वाञ्छन्ति/वाञ्छथ)

(v) किम् एतत्सर्वम् अस्माकं गेहे __________ ? (अस्ति/असि)

अथवा (OR)

अधोलिखितेषु वाक्येषु विशेष्यैः सह मञ्जूषायाः विशेषणपदानि योजयत ।

निम्नलिखित वाक्यों में विशेष्यों के साथ मञ्जूषा से विशेषण पदों को जोड़िए ।

Add the appropriate adjectives from the box with their qualifying nouns in the following sentences. *1×5=5*

(i) चारुदत्तस्य दरिद्रभावः __________ ।

(ii) चिरंजीव, एवं __________ भोजनानां दात्री भव ।

(iii) __________ पादपाः अपि निपतन्ति ।

(iv) म्लेच्छबलेन __________ मलयकेतुः अभियोक्तुम् उद्यतः ।

(v) __________ राजा तृणवद् गण्यते ।

मञ्जूषा

निस्पृहत्यागिभिः, रमणीयः, परिवृतः, शोभनानाम्, सुबद्धमूलाः ।

9. अधोलिखितेषु वाक्येषु कोष्ठकप्रदत्तशब्दैः सह उपयुक्तां विभक्तिं प्रयुज्य रिक्तस्थानानि पूरयत ।

निम्नलिखित वाक्यों में कोष्ठक में दिए गए शब्दों से उपयुक्त विभक्ति का प्रयोग कर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए ।

Fill in the blanks using appropriate case-endings (विभक्ति) with the words given in the brackets in the following sentences. *1×5=5*

(i) भूतात्मा __________ शुध्यति । (अहिंसा)

(ii) चन्दनवारिणा __________ शीघ्रं सिञ्चन्तु । (भूमि)

(iii) अहं __________ दूरमारोप्य पातितोऽस्मि । (पर्वत)

(iv) मूढधियः नूनं __________ व्रजन्ति । (पराभव)

(v) स्टाकपैलेससंग्रहालये सप्तसप्ततिः कक्षाः __________ । (अस्ति/सन्ति)

खण्डः घ (SECTION D)

भाग I

(PART I)

पठितांश – अवबोधनम्

पठितांश – अवबोधन

Reading Comprehension

35 अङ्काः

10. अधोलिखितं पद्यं, गद्यांशं, नाट्यांशं च पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत ।
निम्नलिखित पद्य, गद्यांश तथा नाट्यांश को पढ़कर उन पर आधारित प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में दीजिए ।
Read the following poetry, prose and drama passages and answer the questions based on them in Sanskrit.

(क) **पद्यम्**

"शिक्षा क्षयं गच्छति कालपर्ययात्
सुबद्धमूला निपतन्ति पादपाः ।
जलं जलस्थानगतं च शुष्यति
हुतं च दत्तं च सदैव तिष्ठति ।।"

प्रश्नाः

(अ) एकपदेन उत्तरत ।
एक शब्द में उत्तर दीजिए ।
Answer in one word. $\frac{1}{2} \times 2 = 1$

(i) का क्षयं गच्छति ?

(ii) कीदृशाः पादपाः निपतन्ति ?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत ।
पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।
Answer in a complete sentence. *1*

किं किं वस्तु सदैव तिष्ठति ?

(स) यथानिर्देशम् उत्तरत ।
निर्देशानुसार उत्तर दीजिए ।
Answer as directed.

(i) 'वृक्षाः' इत्यर्थे किं पर्यायपदमत्र प्रयुक्तम् ? $\frac{1}{2}$

(ii) 'जलम्' इत्यस्य विशेषणं किम् ? $\frac{1}{2}$

(iii) 'विनश्यति' इत्यर्थे के पदे अत्र प्रयुक्ते ? *1*

(iv) 'आयाति' इत्यस्य विलोमपदं किम् ? *1*

(ख) **गद्यांश:**

“कस्मिंश्चित् जलाशये अनागतविधाता, प्रत्युत्पन्नमति:, यद्भविष्यश्चेति त्रयो मत्स्या: प्रतिवसन्ति स्म । अथ कदाचिद् तं जलाशयं दृष्ट्वा गच्छद्भि: मत्स्यजीविभि: उक्तम् – अहो ! बहुमत्स्योऽयं ह्रद:, कदापि न अस्माभि: अन्वेषित: । अद्य तु आहारवृत्ति: सञ्जाता । तत: प्रभाते अत्र आगन्तव्यम् ।”

प्रश्ना:

(अ) एकपदेन उत्तरत ।
एक शब्द में उत्तर दीजिए ।
Answer in one word. $\frac{1}{2} \times 2 = 1$

(i) जलाशये कति मत्स्या: आसन् ?

(ii) मत्स्यजीविन: किं दृष्टवन्त: ?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत ।
पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।
Answer in a complete sentence. *1*

मत्स्यजीविभि: क: न अन्वेषित: ?

(स) यथानिर्देशम् उत्तरत ।
निर्देशानुसार उत्तर दीजिए ।
Answer as directed.

(i) ‘ह्रद:’ कीदृश: आसीत् ? $\frac{1}{2}$

(ii) ‘भोजनप्रबन्ध:’ इति स्थाने किं पदं प्रयुक्तम् ? $\frac{1}{2}$

(iii) ‘स्थितै:’ इत्यस्य किं विलोमपदमत्र प्रयुक्तम् ? *1*

(iv) ‘प्रतिवसन्ति स्म’ इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ? *1*

(ग) **नाट्यांश:**

“*चाणक्य:* — (अवलोक्य) – अये सिंहासनम् अध्यास्ते वृषल: ।
(उपसृत्य) विजयतां वृषल: ।

राजा — आर्य ! चन्द्रगुप्त: प्रणमति ।

चाणक्य: — उत्तिष्ठ, उत्तिष्ठ, वत्स ! विजयताम् ।

राजा — आर्यप्रसादात् अनुभूयत एव सर्वम् ।

चाणक्य: — वृषल ! किमर्थं वयमाहूता: ?

राजा — आर्य ! कौमुदीमहोत्सवस्य प्रतिषेधे किं फलम् आर्य: पश्यति ?”

प्रश्नाः

(अ) एकपदेन उत्तरत ।
एक शब्द में उत्तर दीजिए ।
Answer in one word. $\frac{1}{2} \times 2=1$

(i) चाणक्य: कं पश्यति ?

(ii) चन्द्रगुप्त: कं प्रणमति ?

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत ।
पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए ।
Answer in a complete sentence. *1*

राजा चाणक्यं किं पृच्छति ?

(स) यथानिर्देशम् उत्तरत ।
निर्देशानुसार उत्तर दीजिए ।
Answer as directed.

(i) 'नमस्करोति' इत्यस्य किं पर्यायपदमत्र प्रयुक्तम् ? $\frac{1}{2}$

(ii) 'क्रोध:' इत्यस्य विलोमपदं किम् ? $\frac{1}{2}$

(iii) 'वयम्' इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम् ? *1*

(iv) 'प्रणमति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ? *1*

11. यथानिर्देशं प्रश्न**द्वयम्** उत्तरत ।
निर्देशानुसार **दोनों** प्रश्नों के उत्तर दीजिए ।
Answer **both** the questions as directed. *2+2=4*

(अ) 'अस्ति गुडं दधि तण्डुलाश्च सर्वम्' — इति वाक्यं का कं वदति ?

(ब) 'सुखं हि दुःखान्यनुभूय शोभते' इति पङ्क्तेः मूल ग्रन्थं लेखकं च लिखत ।

12. प्रत्येकम् अंशस्य प्रदत्त-भावार्थ-**त्रयात्** शुद्धं भावार्थं चित्वा लिखत ।
प्रत्येक अंश के लिए दिए गए **तीन** भावार्थों में से शुद्ध भावार्थ का चयन करके लिखिए ।
Pick out and write the correct one out of the **three** explanations given for each of the following lines. *2+2=4*

(अ) "सुरक्षितं दैवहतं विनश्यति"

भावार्थाः

(i) जीवनाभावे रक्षा करणीया ।

(ii) काल: दैवहतं न विनाशयति ।

(iii) काले समुपागते जीवनरक्षाया: सर्वे प्रयासा: विफलीभवन्ति ।

(ब) "स्तूप: भव्यम् आलोकं वितरति ।"

भावार्था:

(i) सूर्य: प्रकाशं वितरति ।

(ii) स्तूप: कमनीयं प्रकाशं विस्तारयति ।

(iii) गगने दिव्यता भवति ।

अथवा (OR)

अधोलिखितस्य पद्यस्य प्रदत्तं भावार्थं मञ्जूषाप्रदत्तपदै: पूरयित्वा पुन: लिखत ।

निम्नलिखित पद्य के दिए गए भावार्थ को मञ्जूषा में दिए गए पदों से पूर्ण कर पुन: लिखिए ।
Complete the central idea of the given verse with the words given in the box below and rewrite the same. *1×4=4*

"अद्भि: शुध्यन्ति गात्राणि, बुद्धि: ज्ञानेन शुद्धयति ।
अहिंसया च भूतात्मा, मन: सत्येन शुद्धयति ।।"

भावार्थ:

प्राणिनां देहस्य _________ जलेन भवति, ज्ञानेन च बुद्धि: _________ भवति, एवमेव _________ आत्मा अहिंसया शुद्ध: जायते, _________ सत्याचरणेन शुद्धयति ।

मञ्जूषा

शुद्धता, मन:, पवित्रा, प्राणिनाम् ।

13. अधोलिखितस्य श्लोक**द्वयस्य** प्रदत्तान्वये मञ्जूषात: पदै: रिक्तस्थानपूर्तिं कृत्वा अन्वयं पुन: लिखत ।

निम्नलिखित **दो** श्लोकों के दिए गए अन्वयों में मञ्जूषा के पदों से रिक्त स्थानों की पूर्ति कर अन्वय को पुनः लिखिए ।

The prose-order-renderings of the following **two** verses have been given below. Fill in the blanks from the words given in the box and rewrite the same. $\frac{1}{2} \times 8 = 4$

(अ) **पद्यम्**

"जम्बूवृक्षस्य प्राग्वल्मीको यदि भवेत् समीपस्थ: ।
तस्माद् दक्षिणपार्श्वे सलिलं पुरुषद्वये स्वादु ।।"

अन्वयः

यदि जम्बूवृक्षस्य __________ समीपस्थः __________ भवेत् तस्माद् __________ पुरुषद्वये सलिलं __________ (भवति) ।

(ब) **पद्यम्**

"सत्यं न मे धनविनाशगता विचिन्ता
भाग्यक्रमेण हि धनानि पुनर्भवन्ति ।
एतत्तु मां दहति नष्टधनश्रियो मे
यत् सौहृदानि सुजने शिथिलीभवन्ति ।।"

अन्वयः

सत्यं मे धनविनाशगता __________ न (अस्ति), हि भाग्यक्रमेण __________ पुनर्भवन्ति । एतत् तु मां दहति यत् __________ मे __________ सुजने शिथिलीभवन्ति ।

मञ्जूषा

विचिन्ता, प्राक्, धनानि, वल्मीकः, नष्टधनश्रियः, दक्षिणपार्श्वे, सौहृदानि, स्वादु ।

14. अधोलिखितानां 'क' स्तम्भस्य वाक्यांशानां 'ख' स्तम्भस्य वाक्यांशैः सह सार्थकसम्मेलनं कृत्वा वाक्यानि पुनः लिखत ।
निम्नलिखित 'क' स्तम्भ के वाक्यांशों का 'ख' स्तम्भ के वाक्यांशों के साथ सार्थक मिलान कर वाक्यों को पुनः लिखिए ।
Match the following sentences of column 'क' with the suitable sentences of column 'ख' and rewrite the same. *1×4=4*

'क'		'ख'	
(i)	सत्त्वं च न परिभ्रष्टम्	(अ)	संरक्षकत्वे लेहनगरं प्रयाताः ।
(ii)	दारिद्र्यं खलु नाम	(ब)	निर्मत्स्यतां नीतम् ।
(iii)	द्वादशकक्षायाः छात्राः मम	(स)	मनस्विनः पुरुषस्य मरणम् ।
(iv)	मत्स्यजीविभिः तत्सरः	(द)	यद् दरिद्रेषु दुर्लभम् ।

15. अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितशब्दानां प्रसङ्गानुसारम् सार्थकम् अर्थं चित्वा लिखत ।
निम्नलिखित वाक्यों में रेखांकित शब्दों के प्रसंगानुसार सार्थक अर्थ चुनकर लिखिए ।
Select and write the appropriate meanings of the underlined words in the following sentences according to the context. *1×4=4*

(अ) क्षुरस्य <u>धारा</u> निशिता दुरत्यया ।

(i) कर्तरीरेखा

(ii) गङ्गाधारा

(iii) जलधारा ।

(ब) 'दानं श्रेयस्करम्' इति <u>प्रत्ययादेव</u> ममार्था: क्षीणा: ।

(i) विश्वासादेव

(ii) प्रतीकादेव

(iii) परिवर्तनादेव ।

(स) 'पापं कर्म च यत् <u>परै</u>: अपि कृतम् ।'

(i) श्रेष्ठजनै:

(ii) शत्रुभि:

(iii) मित्रै:

(द) '<u>बहुलपक्षचन्द्रस्य</u> ज्योत्स्नापरिक्षय इव ।'

(i) कृष्णपक्षचन्द्रस्य

(ii) शुक्लपक्षचन्द्रस्य

(iii) शत्रुपक्षचन्द्रस्य ।

खण्डः घ (SECTION D)

भाग II

(PART II)

सामान्यः संस्कृतसाहित्यपरिचयः

सामान्य संस्कृत साहित्य परिचय

General Introduction to Sanskrit Literature *10 अङ्काः*

16. (अ) अधोलिखितेषु कस्यापि ***एकस्य*** संक्षिप्त: परिचय: संस्कृतेन लेख्य: ।

निम्नलिखित में से किसी ***एक*** का संक्षिप्त परिचय संस्कृत में लिखिए ।

Write a brief note on any ***one*** of the following in Sanskrit. *5*

भास:, कालिदास:, भारवि: ।

अथवा (OR)

अधोलिखितेषु मञ्जूषापदसहायतया रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पुनः लिखत ।

निम्नलिखित में मञ्जूषा के पदों की सहायता से रिक्त स्थानों की पूर्ति कर पुनः लिखिए ।

Fill in the blanks in the following, using the words from the box and rewrite the same. $\frac{1}{2} \times 10 = 5$

(i) रूपकस्य __________ भेदाः भवन्ति ।

(ii) कालिदासः __________ प्रसिद्धः ।

(iii) अन्तःपुरस्य वृद्धसेवकः __________ अभिधीयते ।

(iv) महाभारते __________ मध्ये घटितस्य युद्धस्य वर्णनमस्ति ।

(v) कौटिल्यार्थशास्त्रे __________ विषयाः वर्णिताः ।

(vi) बृहद्विमानशास्त्रं महर्षिणा __________ लिखितम् ।

(vii) महाभारते __________ पर्वाणि सन्ति ।

(viii) सर्वप्रथमः त्वक्-प्रत्यारोपकः __________ अस्ति ।

(ix) __________ इति नाटकस्य श्लोकचतुष्टयं प्रसिद्धम् ।

(x) प्राचीनतमवैद्यस्य नाम __________ अस्ति ।

मञ्जूषा

चरकः, दश, अभिज्ञानशाकुन्तलम्, कञ्चुकी, सुश्रुतः, अष्टादश, कौरव-पाण्डवयोः, भारद्वाजेन, बहवः, उपमाक्षेत्रे ।

(ब) गद्यकाव्यस्य का अपि **पञ्च**विशेषताः संस्कृतेन लिखत ।

गद्यकाव्य की किन्हीं **पाँच** विशेषताओं को संस्कृत में लिखिए ।

Write any **five** characteristics of prose literature in Sanskrit. 5